

EPOS

Epos je základný veršovaný žánr epiky.

Od čias vzniku najstarších poznaných eposov prekonal tento žánr veľa zmien, takže vo všeobecnosti možno epos tiažko charakterizovať. Medzi jeho najvšeobecnejšie znaky patrí veľký rozsah, bohatý a do široka rozvetvený dej a výrazná podoba hlavných hrdinov.

V priebehu literárneho vývinu sa vytvorilo niekoľko podôb eposu: epos hrdinský (bohatiersky), historický, idylický, komický, zvierací, duchovný a moderný (reflexívny).

Hrdinské eposy predantického a antického obdobia čerpali námety z povestí a z mytológie.

Základom deja historických eposov boli historické udalosti, pričom sa ich autori snažili dodržať princípy klasického, antického eposu. V slovenskej literatúre sa o to usiloval J. Hollý v eposoch Sláv a Svatopluk.

Idylické eposy tematicky čerpali z meštianskeho alebo dedinského prostredia, ktoré bolo blízke prírode. Historické udalosti tu tvorili len pozadie deja. Typickým idylickým eposom v slovenskej literatúre je Kuzmányho *Běla*.

Duchovný epos tematicky čerpal z biblie a slúžil potrebám kresťanského náboženstva. V slovenskej literatúre duchovný epos (s viacerými znakmi historického eposu) reprezentuje *Cyrilo-Metodiáda* J. Hollého.

Moderný (reflexívny) epos predstavujú veľké epické skladby od čias romantizmu. Okrem epických obsahujú už aj lyrické prvky (úvahy, autorove subjektívne pocití a pod.), preto sa nazývajú aj lyrikoepickými básnickými skladbami. S pôvodným eposom majú spoločnú už iba básnickú podobu a veľký rozsah. Medzi najznámejšie diela tohto druhu v slovenskej literatúre patrí napr. Sládkovičov *Detvan*, Bottova *Smrt Jánošíkova*, Hviezdoslavove skladby *Hájnikova žena*, *Ežo Vlkolinský* a *Gábor Vlkolinský*.

HRDINSKÝ (ANTICKÝ, KLASICKÝ) EPOS

Hlavnou témom klasického eposu sú také skutky, príbehy a osudy jednotlivca alebo kolektívu, ktoré osudovo zasiahli do života ďalej spoločnosti. V epose sa hrdinskí jednotlivci, početné družiny a skupiny boria nie za malicherné osobné záujmy, ale za nejaký vyšší, vznešený cieľ v prospech celého národa a vlasti. Zaň konajú veľké skutky a prinášajú nezištné obete. Preto takýto epos sa nazýva bohatierskym, hrdinským.

Niektoré národy majú veľké národné eposy, ktoré vznikli z ľudových podaní, z historických spevov a povestí. Najznámejšie národné hrdinské eposy sú grécke skladby *Ílias* a *Odysea*. Ich autorstvo sa pripisuje slepému starogréckemu básnikovi Homérovi. Pochádzajú asi z 9. storočia pred n. l. (Medzi najstaršie známe hrdinské eposy patrí sumersko-akkadský *Epos o Gilgamešovi*, ktorého zárodky siahajú až do 9. tisícročia pred n. l.)

Podľa ľudových eposov vznikali bohatierske eposy umelé. Ich autormi sú známi básnici. Prvý umelý hrdinský epos *Aeneida* napísal rímsky básnik Publius Vergilius Maro v 1. storočí pred n. l.

Klasický epos je rozsiahla veršovaná skladba písaná časomierou. Dél sa na spevy; na začiatku každého spevu býva stručný obsah (obsahy sú väčšinou písané prózou). Začína sa propozíciou a invokáciou. V propozícii básnik krátko (v niekoľkých versoch) uvádzza tému eposu a v invokácii vzýva bohov alebo Múzu, bohyňu umenia, aby mu pomáhala. Po propozícii a invokácii sa začína vlastný dej, a to tak, že autor svojím rozprávaním vpadá priamo do stredu udalostí (in medias res).

Dej sa v epose rozvíja predovšetkým rozprávaním a opismi. Autorovou snahou je rozprávať a opisovať čo najplňšie a najzáornejšie. Preto sa neobmedzuje len na hlavné deje, ale uvádzá všetko, čo môže prispieť k názornejšej predstave. Okrem hlavných osôb a hlavného deja privádzá na scénu mnoho vedľajších postáv a dejových pásem (odbočenie od hlavného deja, tzv. epizódy). **Rozprávanie prerušuje početnými dialógmi a monológmi hrdinov a podrobňmi opismi, rozvinutými prirovnaniami a pod. Takyto postup sa v epose nazýva epickou šírkou. S realistickou vernosťou a podrobnosťou sú vykreslené predovšetkým veľké bitky a súboje hrdinov, ktoré tvoria aj rozsahom podstatnú časť eposu.**

Zvláštnosťou eposu sú rozvinuté prirovnania (tzv. homérské prirovnania) – prirovnanie sa rozvádzá do celého obrazu so samostatným dejom (u Hollého aj obrazy z prírody).

Vkladanie priamych rečí, podrobne opisy, rozvinuté prirovnania zadržujú, spomaľujú prudšie rozvíjanie hlavného deju (retardácia deju). Iným prostriedkom, ktorým sa dosahuje určitá dramatičnosť v pokojnom epickom toku deju, je nečakaný zvrat (peripetia).

Okrem pokojného rozvíjania dej (epický pokoj) charakteristickým znakom epického štýlu je prísna nestrannosť, objektivita. Znamená to, že autor sa do deja nemieša, nevyjadruje svoj náhľad, ale rozpráva ako nestranný spravodajca.

V epose vystupuje mnoho postáv, pričom podrobne sa opisuje iba ich zovnajšok, oblečenie a výstroj. Povahové vlastnosti hrdinov (i hlavných) sa približujú iba skromnými epitetami, ktoré sa vyskytujú pri tej istej osobe v nezmenenej podobe. Sú to tzv. stále prívlastky (epiteton constans, napr. u Hollého *veľeúdatný*, *vševládný* a pod.). Namiesto vlastnej charakteristiky hrdinov autor eposu používa na vyjadrenie ich citov, duševných rozporov priame reči, dialógy a monólogo, v ktorých hrdinovia vyslovujú sami svoje myšlienky a city.

Neodmysliteľnou súčasťou antických eposov sú zásahy bohov do deja a osudu ľudí (pomocou poslov, snov, zbúrením prírodných živlov a pod.). Typickými zložkami klasických eposov sú ďalej veľké epizódy, hry, opisy zbroje, vyraťuvanie hrdinov, výzvedy, dobývanie hradieb a súboje.